

**INFORMATIONES
SPECULATIVÆ, ET PRACTICÆ,**

**DE
INGENIOSO, ET ARTIFICIALI
SCRUPORUM LUSU,**

S C H A C H,

Vulgo sic nuncupato,

A D M E T H O D U M

D. PHILIPPI STAMMA,

**Natione Arabis, Magistri recentioris,
succincto modo expositz,**

ET

ILLUSTRISSIMO DOMINO,

DOMINO C. P. F.

Patrono suo gratiosissimo

**Pro Novo Anno in donum
oblatz**

a

P. F. G.

EX

**GRATIOSA CONCESSIONE, ET INDVL-
TIV S V P E R L O R V M.**

**VARADINI, Impressum per Ignat. Joan.
Bapt. Balent, Episcopalem Typogr.**

Informationibus Speculativis.

I N F O R M A T I O I.

De Lusu scruporum in se considerato.

Lusus iste certa quadam ratione Bello affimilari potest; nam stant in campo, qui in hoc lusu *abacus* est (germanice *Schach*, vel *Damebret*) duo quasi exercitus parvi, certo suo ordine contra se invicem collocati; struuntur ex utraque parte variæ insidiæ; fiunt aggressiones, fit conflictus, hostis hostem persequitur; uterque exercitus, paucis ut multa complectar, pro gloria & Corona Regis sui fortiter pugnat, & Triumphum palmam reportare conatur. Quod maximum est, Regina ipsa utriusque Exercitus arma capit, hostem forti animo aggredditur, ipsumque abaco vincere omnibus viribus nititur. Attamen Victoria hæc, seu finis lusus tunc primumerit, quando scilicet duorum Regum alteruter ab hoste ita fuerit constrictus, ut stractas sibi insidias amplius effugere, & gressum ulteriorem in abaco formare nequierit. Uterque Exercitus, quorum unus *albi*, alter vero *nigri* coloris signum, & nomen distinctivum habet, consistit e 16. *Scrupis*, vulgo calculis, de quibus nunc in sequenti informatione nobis agendum erit. fit itaque:

✠ (5) ✠

I N F O R M A T I O. II.

De Divisione, & Nominibus Scruporum.

Prædicti 16. Scrupi utriusque exercitus in communes, singulares, & Principales dividuntur. *Communes* sunt 8. qui *militēs* gregarii, universaliter autem *Piones* vocantur. *Singulares* 6. sunt, qui Officialium vices gerunt, diversaque nomina sortiuntur; duo enim ex his *Turres*, duo: *Cavalli*, & duo: *Cursōres* nuncupantur. Tandem *Principales* solummodo duo sunt, Rex scilicet, & Regina, a qua Rex per 3. Coronas distinguitur, Regina duabus tantum gaudente.

I N F O R M A T I O. III.

De Positione Scruporum in Abaco.

Ipsa positio uniuscujusque scrupi ex immediate sequenti tabula, quæ ipsum Abacum repræsentat, facillime colligi, atque percipi potest. Interim observandum 1mo, quod ipse abacus semper sic dirigi debeat, ut Regina *alba* ad sinistram Regis sui, Regina vero *nigra* ad dexteram sui Regis veniat; ideoque observandum 2do, quod utraque Regina quoad locum, quem inhabitat, proprium colorem servet, juxta illud Poëtæ: *servat Regina colorem*, id est: Re-

gina alba ponitur in loco Abaci *albo*, & Regina nigra in loco *nigro* sibi determinato. Inspice nunc ipsum abacum formatum, qui sequitur, & repertes determinatum uniuscujusque scrupi locum.

Tabula Prima.

Repræsentans abacum, & exhibens singulorum Scruporum loca propria.

<i>Loca Scruporum nigrorum.</i>							
Turris I.	Cavallus I.	Curfor I.	Regina nigra	Rex niger	Curfor II.	Cavallus II.	Turris II.
pion.	pion.	pion.	pion.	pion.	pion.	pion.	pion.
pion.	pion.	pion.	pion.	pion.	pion.	pion.	pion.
Turris I.	Cavallus I.	Curfor I.	Regina alba	Rex albus	Curfor II.	Cavallus II.	Turris II.

Loca Scruporum alborum.

Cuvântul editorului

Bibliografia șahului românesc prezintă - în viziunea mea - câteva puncte de reper, pe care consider că este bine să ni le reamintim:

- 1784 - **Informationes speculativae et practicae...**: prima publicație de șah apărută pe teritoriul actual al României;

- 1838 - **Giocul șatranci, tălmăcire de Fr. Rujițki**: prima lucrare de șah în limba română, un manuscris cu caractere chirilice;

- 1872 - Adolf Albin, **Amiculu jocului de schach, theoreticū și practicū**: prima carte de șah, tipărită în limba română, cu caractere latine.

În numărul 2 al colecției **arhiȘAH** v-am oferit lucrarea lui Rujițki.

Acum este rândul lucrării din 1784, un volum ce are 64 pagini (din care efectiv folosite sunt 61) și are dimensiunile de 10 x 18 cm.

Transilvania se afla în acea perioadă sub dominația Habsburgilor, iar în mediile intelectuale, limba latină își păstra actualitatea.

Poate și de aceea latina este limba în care este scrisă lucrarea pe care o analizăm.

Să o descifrăm împreună, pas cu pas.

Pe pagina de titlu citim: **Informationes speculativae, et practicae, de ingenioso et artificiali scruporum lusu, SCHACH, vulgo sic nuncupato, ad methodum D. Philippi Stamma, natione arabis, magistri recentioris, succincto modo expositae** ceea ce înseamnă: **Informații teoretice și practice despre ingeniosul și meșteșugitul joc al pieselor, ȘAH numit în popor, după metodele Domnului Phillipi Stamma, arab de nație, de curând maestru, expuse în mod succint...**

Este vorba deci de o lucrare a lui Phillip Stamma*), iar ediția după

care s-a făcut traducerea în latină se pare că este ediția franceză, care avea titlul integral: *Essai sur le jeu des échecs ou l'on donne quelques règles pour la bien jouer et remporter l'avantage par des coups fins et subtils, que l'on peut appeler les secrets de ce jeu*. Din cele 100 de probleme, doar 6 au fost reluate în *Informationes*...

Să continuăm: **Illustrissimo Domino, Domino C. P. F. patrono suo gratiosissimo Pro Novo Anum in donum oblatae a P. F. G. ex gratiosa concessione et indulgentu superiorum**, înseamnă că volumul este dedicat: *ilustrului domn C. P. F., cu ocazia Noului An ... de către: P. F. G., cu îngăduința superiorilor*.

C.P.F. se pare că este identificabil în persoana nobilului Pál Forgách, iar pentru P.F.G. nu există dubii că ar fi vorba de profesorul Farcaș Gheorghe^{**}), o somitate culturală din Oradea acelor timpuri, care a efectuat în mod sigur și traducerea în latină.

Varadini este denumirea latină pentru **Oradea**, localizând astfel cu certitudine locul apariției volumului, care a fost tipărit prin grija **tipografului episcopal Balent^{***}**: **Impressum per Ignat Joan Bapt. Balent, Episcopalem Typogr.**

Dar cum putem fixa cu certitudine anul 1784? Simplu, dacă avem știință despre metodele de criptare ale timpului, prin care cititorul avizat putea să afle date suplimentare despre o tipăritură.

*) Originar din Alep, sirianul Phillip Stamma a fost unul din bunii jucători de șah ai timpului său. În 1737 a publicat la Paris lucrarea *Essai sur le Jeu des Échecs*, care cuprindea 100 de probleme și care - îmbogățită cu 74 de variante de deschidere - a fost reluată în 1745 la Londra sub titlul *The Noble Game of Chess*. În timpul șederii lui în Anglia a fost, pentru un timp, traducător de limbi orientale pentru regele George al II-lea. În 1747 a pierdut cu un scor sever (+1 =1 -8) un meci disputat la Londra contra lui Philidor. Notabil este faptul că lucrările lui Stamma sunt primele în care s-a folosit notația standard, în care coloanele și liniile sunt notate prin litere și cifre.

***) Gh. Farcaș (1750-1815) este amintit și de Gheorghe Șincai, care îi aprecia erudiția și hărnicia în traduceri și în redactarea de felurite manuscrise.

***) Despre Balent se cunoaște că a funcționat ca tipograf episcopal în perioada 1771-1792, tipărint (cel puțin) 83 de lucrări.

Deci, să remarcăm că în textul:

EX GRATIOSA CONCESSIONE, ET INDVL-
TV SVPERIORVM

literele pe care le-am subliniat sunt scrise cu caractere mai mari.
Luare separat avem șirul:

X I C C I I D V L V V I V M

Înlocuind acum literele cu cifre romane și făcând adunarea:
10 + 1 + 100 + 100 + 1 + 1 + 500 + 5 + 50 + 5 + 5 + 1 + 5 + 1000
rezultatul este **1784**. Interesant, nu-i așa?

În această scurtă prezentare a lucrării *Informationes...* am folosit câteva informații preluate după cercetătorul David Berșadschi, precum și din articolul «Cea dintâi carte de șah din România» semnat de Dl. Constantin Mălinaș în Teatru. Rebus. Magazin. Supliment al Caietului de sală - Teatrul de Stat, Oradea, ianuarie 1988.

Ar mai trebui spus că un exemplar din *Informationes...* a existat la Muzeul Sportului din Brașov, de unde a ajuns la Muzeul Sportului din București. Aici el a fost (re)descoperit prin 1975 de problemistul Valeriu Petrovici, care l-a semnalat ziaristului Uly Friedberg-Vălureanu. În prezent, în urma mutării Muzeului Sportului din incinta fostului complex «23 August» la Muzeul de Istorie, exemplarul s-a pierdut...

Apariția reprintului după *Informationes...* continuă lupta pe care o ducem pentru a dezvălui aspecte mai puțin cunoscute din istoria șahu-
lui românesc, fiind pentru prima dată când publicul larg poate consulta acest volum.

Nu am considerat necesară o traducere în limba română, fiind convins că astfel cititorul poate aprecia mai bine o lucrare veche de peste două secole...

București, iulie 2000

